EDITOLOGIA *VERSUS* ŞTIINȚELE FILOLOGICE

Vasile MALANEȚCHI

În accepția sa comună, *filologia* este o „disciplină care studiază limba şi literatura unuia sau a mai multor popoare” [1]. Dicționarele mai vechi o definesc ca fiind o „ştiință care se ocupă cu studiul culturii scrise a popoarelor”, precizându-se şi aria ei de cuprindere: „studiul textelor vechi şi al limbii în care sunt scrise acestea” [2]; „studiul textelor vechi şi al operelor literare din punct de vedere al limbii, al influențelor suferite, al modului în care ni s-au transmis şi al autenticității, precum şi cu editarea lor” [3]. DEXI reține pentru partea constatativă aceeaşi formulă („ştiință care se ocupă cu studiul culturii scrise a popoarelor”), dar nuanțează definiția şi suplimentează conținutul semantic prin indicația „ansamblu de ştiințe sociale care se ocupă cu studiul limbii şi creației literare a unor popoare” [4].

Precizarea de mai sus este cât se poate de oportună în contextul în care suntem interesaţi de stabilirea naturii raporturilor existente între *filologie* ca „ansamblu de ştiinţe sociale” şi *editologie* ca ştiinţă a editării cărţilor. Fără a intra în detalii cu privire la disciplinele care ţin de studiul limbii, pe de o parte, şi la cele preocupate de studiul literaturii [5], pe altă parte, să vedem care dintre ştiinţele filologice au efectiv tangenţă cu editologia. Or, este indubitabil, că aceasta se intersectează cu unele domenii ale filologiei pe câteva din palierele genurilor sale de activităţi practice.

Unul dintre acestea este *textologia* – o disciplină aplicată la studiul comparat al textelor unor opere literare sau de altă natură pentru stabilirea versiunii definitive corecte, autentice, în vederea (re)publicării operelor respective în ediţii postume [6]. În limba română, termenul vine din rusescul *tekstologhia* şi a fost propus în 1928 de B.V. Tomaşevski (1890-1957) în lucrarea *Писатель и книга: Очерк текстологии*. În viziunea savantului, textologia face parte din ştiinţa literaturii [7], drept care a examinat-o din această perspectivă, aplicând-o în procesul de pregătire pentru tipar a primei ediţii sovietice, într-un volum, a operelor lui A.S. Puşkin (1924). În acest context, ţinem să precizăm că, în calitatea sa de cercetător ştiinţific la Institutul de Literatură Rusă (Casa Puşkin) din Leningrad al Academiei Ruse de Ştiinţe, B.V. Tomaşevski a participat la alcătuirea şi redactarea ediţiilor academice de opere ale lui F.M. Dostoevski, A.N. Ostrovski, de scrieri alese ale lui A.P. Cehov, a ediţiei academice de opere complete ale lui A.S. Puşkin (1937-1949).

Şi acad. D.S. Likhachev (1906-1999) a fost preocupat de textologie tot din considerente de ordin practic. Savantul a adus o contribuţie majoră la dezvoltarea acestei discipline [8], ediţia definitivă – postumă – a cărţii sale „Текстология” [9] fiind considerată drept „o lucrare de pionierat în ştiinţa filologică rusă întreprinsă în scopul sistematizării problemelor textologice puse în faţa cercetătorilor literaturii din perioada de până la Petru I şi a metodologiei soluţionării lor”. D.S. Likhachev afirmă răspicat că, „textologia nu este o disciplină auxiliară chemată să elaboreze tehnica editării textului, ci o ştiinţă independentă având sarcina să se ocupe de istoria textului unei scrieri” şi că „numai după ce istoria textului a fost studiată pe de-a întregul, în baza tuturor copiilor accesibile, se va putea stabili cu exactitate câte versiuni există, care dintre ele urmează să fie editată, care altele mai prezintă interes în vederea stabilirii textului final şi ce modalităţi de editare vor fi aplicate” [10].

La rândul său, *textologia* recurge adesea la modalităţi de abordare comune cu ale altor ştiinţe filologice, precum este, bunăoară, *stilistica*, atunci când se pune problema identificării autorilor sau a surselor primare din care s-au inspirat aceştia, a datării şi atribuirii cronologice a unor scrieri, dat fiind faptul că stilul se cristalizează în funcţie de gradul de evoluţie a limbii

utilizate, de concepția filozofică şi de experiența de viață ale autorului, de felul şi de întinderea culturii sale, de temperamentul său artistic şi de alți factori [11].

Obiectul stilisticii clasice l-a reprezentat studiul tropilor sau al figurilor de stil. În epoca modernă, această ştiință şi-a extins considerabil şi şi-a concretizat aria de preocupări grație unor investigații întreprinse de Charles Bally (1865-1947), lingvist elvețian, Leo Spitzer (1887-1960), lingvist austriac stabilit în SUA, Karl Vossler (1872-1949), romanist german, Roman Jakobson (1896-1982), lingvist american ş.a. Frédéric Deloffre (1921-2008), profesor la Sorbona, a expus esența unei metode, pe care a definit-o în următorii termeni: „Stilul individual există pentru că este posibil, cu puțină experiență, să se distingă 20 de versuri de Racine, 20 de versuri de Corneille, o pagină din Balzac, una din Stendhal etc. Totul este să se treacă de la impresia subiectivă resimțită la expunerea motivelor obiective care stau la baza acestei impresii" [12].

În spațiul cultural-ştiințific anglo-american, s-a dat preferință termenului *literary scholarship* (*ştiința literară*) considerat mai adecvat în raport cu cel de *filologie* (prin care, astăzi, precizează Rene Wellek şi Austin Warren, autorii tratatului *Teoria literaturii*, se înțelege adesea lingvistica şi, în special, gramatica istorică şi studiul formelor vechi ale limbilor), şi chiar s-a exprimat părerea că, din cauza sensurilor divergente pe care le comportă şi pentru că poate da loc la multe confuzii, ar fi de dorit abandonarea lui. S-a explicat, de asemenea, că, din punct de vedere istoric, termenul *filologie* a fost folosit pentru a include nu numai studiile literare şi lingvistice, dar şi studierea tuturor plăsmuirilor minții omenești, tradiția respectivă avându-şi originea în experiența acumulată în Germania în secolul al XIX-lea, unde filologia era definită ca „ştiința a tot ce se cunoaşte", incluzând studiul limbilor şi literaturilor, artelor şi politicii, religiei şi moravurilor sociale, atitudine justificată de nevoile studiilor clasice, pentru care ajutorul istoriei şi arheologiei pare deosebit de util [13].

În viziunea acestor doi reputați specialişti, studiile literare cuprind deopotrivă teoria, istoria şi critica, iar termenul *teoria literaturii* îmbrățişează atât *teoria criticii literare*, cât şi *teoria istoriei literare*. Propriu-zis, în cadrul acestei ştiințe, în faza operațiunilor preliminare, se realizează nemijlocit activitatea de cercetare, numită *strângerea şi stabilirea textelor*, cu sarcini concrete, prima dintre care constă în „a strânge materialele de lucru, a îndepărta cu grijă urmele lăsate de trecerea timpului, a examina paternitatea, autenticitatea şi data operei", şi cercetătorul literar trebuie să înțeleagă că acestea sunt doar „preliminariile sarcinii fundamentale ce-i revine". Autorii vorbesc despre activitatea *criticului de text* şi etapele de lucru ale acestuia – 1) strângerea şi pregătirea textelor (manuscrise sau tipărituri), şi 2) studierea problemelor de cronologie, autenticitate, paternitate,

colaborare, revizie şi altele, care au fost adesea numite „critică superioară” – şi aduc în discuție o serie de probleme ce vizează conceperea şi structurarea ediţiilor, în baza experienței acumulate de ştiința literară în procesul de cercetare şi punere în valoare, editorial, a literaturii clasice engleze [13, p.87-103].

În acest punct, opiniile acestor savanți coincid, în fond, cu ceea ce Demostene Russo numea, în 1912, *critica (recensiunea) textului* şi *tehnica ediţiilor* [14].

Referințe:

1. *A se vedea*: OLTEANU,Virgil. *Din istoria şi arta cărţii*. Lexicon. Vademecum pentru editori, ziarişti, tipografi, bibliotecari, librari, documentarişti, arhivişti, muzeografi, profesori şi studenți. Bucureşti: Ed. Enciclopedică, 1992, p. 154.
2. *DLRM*, 1958, p.303.
3. *DEX*, 1975, p.334.
4. *DEXI*, 2007, p.731. Astăzi, din cauza etimologiei acestui termen şi pe baza conținutului majorității scrierilor specialiştilor, prin filologie se înțelege adesea lingvistica, şi, în special, gramatica istorică şi studiul formelor vechi ale limbilor. Deoarece termenul are atât de multe şi divergente înțelesuri, este preferabil să fie abandonat (p.67).
5. Să se observe, bunăoară, că definiția acestui termen este, în unele surse, confuză şi înglobează şi discipline ce fac parte din lingvistică: „*Teoria literaturii* este unul dintre domeniile filologiei care se ocupă de cercetarea bazelor teoretice ale ştiinței literare (metodologia literară, istoria literară, critica literară, stilistica, textologia şi analiza textului literar, studierea comparată a literaturii, problematica ce ține de comunicarea literară în contextul teoriilor contemporane ale comunicării umane, de asemenea, şi studierea limbajului artistic în contextul filosofiei şi teoriei generale a limbajului, inclusiv informatica, teoriile lingvistice şi semiotice etc.). (*A se vedea*, în acest sens: http://ro.wikipedia.org/wiki/Teoria_literaturii)
6. *DEXI*, 2007, p.2011.
7. Pentru edificare, a se vedea ediția în limba română: TOMAŞEVSKi, Boris. *Teoria literaturii. Poetica*. Traducere de TEODORESCU, Leonida. Bucureşti: Univers, 1973.
8. Savantul considera „Textologia” drept principala sa operă ştiințifică. Inițial, a abordat această problematică în teza de doctorat, consacrată cercetării letopiseților ruseşti (1947), apoi în diverse articole, studii şi conferințe, precum şi în lucrarea de sinteză *Текстология. Краткий очерк*. М.-Л.: Наука, 1964. 102 с.
9. ЛИХАЧЕВ, Д.С. *Техтология. На материале русской литературы X-XVII вв.* М.-Л.: АН СССР, 1962. 605 с. (2-е изд., перераб. и доп. Л.: Наука, 1983); 3-е изд., перераб. и доп. при участии АЛЕКСЕЕВА, А.А. и БОБРОВА, А.Г. Российская Академия наук, Институт русской литературы (Пушкинский Дом), СПб, Алетейя, 2001, 758 с.
10. АДРИАНОВА-ПЕРЕТЦ, В.П., САЛМИНА, М.А. *Краткий очерк научной, педагогической и общественной деятельности* Д.С. Лихачева. http://likhachev.lfond.spb.ru/monogr.htm
11. Drept exemplu, în această ordine de idei, poate servi lucrarea: *Codicele Voroneţean*. Ediție critică, studiu filologic şi lingvistic de COSTINESCU, Mariana. Bucureşti: Minerva, 1981. 488 p. + 43 file facsimilate.

12. DELOFFRE Frédéric, apreciat istoric literar francez specializat în literatura secolului al XVIII-lea, a fost şi un remarcabil editor. A pregătit pentru tipar corespondența completă a lui Voltaire (13 volume), romanele şi povestirile sale (Pléiade, 1979); teatru complet (Garnier, 1968), romane şi scrieri din tinerețe (Pléiade, 1972), pagini de publicistică ale lui Marivaux (1969).
13. WELLEK, Rene, WARREN, Austin. *Teoria literaturii*. Traducere de TINIS, Rodica. Prefață de ALEXANDRESCU, Sorin. Bucureşti: Editura pentru literatură universală, 1967, p.66.
14. *A se vedea*: MALANEȚCHI, Vasile. Pledoarii pentru o ştiință a editării cărților. În: *Conferința ştiințifică „Integrare prin cercetare şi inovare”*, 26-28 septembrie 2013. Rezumatele comunicărilor. Ştiințe sociale. Chişinău: CEP USM, 2013, p.19-21.